

Prilog biografiji borca za radnička prava Đure Halabarca

Od 1919. do kraja 1920. Komunistička partija Jugoslavije bila je legalna partija, te je mogla otvoreno djelovati u narodu. Na prijedlog ministra Milorada Draškovića njen je djelovanjem Obznanom zabranjeno, a njena nepripremljenošć za rad u ilegalnim uslovima i sve jači teror vlasti desetkovao je njene redove, ostavljajući u Partiji samo borce spremne na najveće žrtve.

Nacrtom Zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi aktivnost komunista proglašena je zločinstvom, a organiziranje, potpomaganje i postojanje članom udruženja koja je imalo za svrhu propagandu komunizma, anarhizma, terorizma kažnjavano je kao neparlamentarno prigrabljivanje vlasti i kažnjavano je po kaznenom zakonu.¹ Saznavši za pripremu ovog zakona grupa mladih ljudi, među kojima su bili Rodoljub Čolaković i Alija Alijagić – koji je jedno vrijeme radio kao stolar u Varaždinu – udružili su se u terorističku organizaciju Crvenu pravdu, te je Alijagić 21. srpnja 1921. izvršio u Delnicama atentat na tvorca Obznanе i inicijatora Zakona o zaštiti države, pa je osuđen na smrt od Sudbenog stola u Zagrebu i obješen 8. ožujka 1922. Rodoljub Čolaković osuđen je na deset godina robije, te je na robiji proučavanjem marksističke literature došao do saznanja da se na pripremama za revoluciju ne može raditi terorom i atentatima, već samo kontinuiranim radom u širokim narodnim masama, pa je ovo učenje poslije izlaska iz robije zastupao među jugoslavenskim komunistima.

Relativna stabilizacija kapitalizma u Jugoslaviji tridesetih godina bila je nakon razbijanja klasnog sindikalnog pokreta 1929. praćena stalnim pogoršanjem položaja radnika. Usprkos tome, na bijeli teror buržoazije i vlasti komunisti više nisu odgovarali crvenim terorom, jer su već tada osudili sve metode borbe. To je najbolje izrazio kao stav komunista na svjetskom planu bugarski komunista Georgije Dimitrov, braneci se na Leipziskom procesu od optužbe da je zapalio berlinsku parlamentarnu zgradu: »Borba za diktaturu proleterijata i za pobjedu komunizma – to je moja životna sadržina (...). U suglasnosti sa našom lenjinističkom naukom i sa odlikama i disciplinom Komunističke internacionale, koji su najviši zakon za svakog stvarnog komunistu, ja sam protiv individualnog terora i pučišćkih avantura sa stanovišta revolucionarne svršišnosti i u interesu samo proleterske revolucije i komunizma (...). Rad u masama, borba masa, otpor masa, jedinstveni front, nikakve pustolovine – to je alfa i omega komunističke taktike.² U vrijeme šestosiječanske diktature, koja se djelomično poklapa s velikom svjetskom križom, privreda Kraljevine Jugoslavije nema sposobnosti brzog prilagođavanja, pa niz pogrešnih poteza dovodi u krizu gotovo sve privredne grane. Radi potpunog osi-

Đuro Halabarec

guranja klasne eksploracije pojačavaju vlasti progona komunista, te je ubijeno sedam sekretara SKOJ-a, a velik broj komunista čamio je u tamnicama, ili je zbog bijelog terora otisao u političku emigraciju u inozemstvo. Proces obnavljanja partijskih organizacija i poslije izvjesnog popuštanja diktature tekao je spor i u otežanim uslovima. Progoni komunista nastavili su se i dalje, a šef zagrebačke policije dr. Janko Bedeković budno je pratio njihov rad i povremeno hapšenjem usporavao njeno ponovno pretvaranje u vodeću snagu radničke klase na području Zagreba.

Direktiva ulaska komunista i skojevaca u sindikalne, kulturno-prosvjetne i sportske organizacije osnovni je sadržaj borbe jugoslavenskih komunista od 1932. do 1935. godine. Zajedno s drugim radnicima komunisti se bore za bolje plaće, kraće radno vrijeme i podnošljivije uvjete rada, te na taj način reformističke URSSJ-ove saveze pretvaraju postepeno u borbene, revolucionarne sindikalne organizacije. Treba istaći da je među komunistima u vremenu poslijе velike svjetske krize bilo malo starih komunista iz vremena Obznanje, pa je i onovremeno iskustvo trebalo novo obnavljati, što je zbog zabrane komunističke štampe u zemlji bilo vrlo otežano, a **Proleter i Klasna borba** štampali su se izvan zemlje i nisu bili dostupni svim komunistima i njihovim simpatizerima, pa se to odrazilo na ideološkoj izgrađenosti članstva.

Ovaj okvirni uvod bio je potreban da se shvati ličnost Đure Halabarca i njegovo vrijeme. Rođen u Koprivničkom Ivancu 4. travnja 1898. od oca Tome i majke Roze rođ. Krćmarek, Halabarec je proživio teško djetinjstvo bez djetinjstva, pa ubrzo odlazi u Zagreb, gdje radi kao zidar, te se već oko 1927. uključuje u rad Nezavisnih sindikata čije su akcije usmjeravali komunisti.³ Njegovo prvo hapšenje uslijedilo je iste godine zajedno s hapšenjem 25 komunista i sindikalnih funkcionera među kojima su bili Kamilo Horvatin, Đuro Tačić, Ivan Gržetić i Josip Kraš. Neposredan povod hapšenja Halabarca bilo je ometanje skupštine stanara 21. kolovoza 1927. u kinu Metropol (danas kino Zagreb na Cvjetnom trgu) kada povicima traži veću zaštitu stanara od kućevlasnika koji su u Zagrebu osvarivali velike zarade iznajmljivanjem vlažnih podrumskih, tavanskih i dvorišnih soba radništvu za trećinu njihove zarade.

Pušten iz zatvora nakon kraćeg vremena, Halabarec se odmah uključuje u nove akcije, te agitira među građevinarskim radnicima da izdužu na izbore za gradsko zastupstvo 4. rujna 1927, te da glasaju za Ivana Krndelja i Ivana Tomanića, sekretara Saveza građevinskih radnika Jugoslavije s kojim je Halabarec bio vrlo blizak.⁴ Halabarec se uključio i u štrajk 302 građevinara 26. rujna iste godine, a prilikom demonstracija radnika uime solidarnosti sa štrajkom gladu političkih zatvorenika u zagrebačkim zatvorima sukobljuje se s policijskim stražarom Gjurom Jagotićem, te je nakon hapšenja 27. stu-

denoga dobio izgon iz Zagreba na dvije godine, da bi sudski postupak protiv njega bio obustavljen tek u veljači 1929. godine. Ne mogavši živjeti izvan radničke klase Halabarec se ilegalno vratio u Zagreb, pa je ponovno zatvoren 23. lipnja 1929., kada je u njegovom stanu pronađen komunistički bilten, te je dobio izgon iz Zagreba na pet godina. Međutim i ovaj puta Đuro Halabarec se uskoro ponovno našao u Zagrebu i tu živi neprijavljen i bez dozvole boravka, radeći uglavnom kao sezonski radnik u gradjevinarstvu.

Ali već 2. rujna 1931. ponovno ga nalazimo u istražnom zatvoru zbog sumnje da je pomagao zidarskom pomoćniku Stjepanu Kradijanu u rasturanju komunističkih letaka koji su se u kolovozu 1931. pojavili u Zagrebu u većem broju. Kradijan je bio povratnik iz emigracije, a policija je kod njega pronašla pisma koja su potvrđivala njegove veze s istaknutim komunistima profesorom Akifom Šeremetom, Antunom Mavrakom i Viktorom Kolešom, koji su pred opasnosti od hapšenja moralni napustiti zemlju. Budući da je kod Kradijana pronađena i adresa Jakova Blaževića, tada studenta prava, policija je i njega zatvorila. Pretresom stana Halabarača u Ilici 90 pronađen je poziv za sastanak građevinarskih radnika kakav je imao i Kradijan. Iako je taj poziv bio posve legalan, jer je Savez građevinarskih radnika djelovao u sklopu Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije (URSSJ-a) koji je bio učlanjen u socijaldemokratsku Drugu Amsterdamsku internacionalu, upravitelj zagrebačke policije Bedeković ističe da je u tom sindikatu »... komunistički elemenat veoma jak i u redove radnika toga saveza ubacuju se komunistički agitatori.«⁵ On izvještava 13. listopada 1931. da će do odluke Državnog suda za zaštitu države zaduziti u istražnom zavodu Kradijana, Gjuru Mažurana, Mariju Uzelac, Lovru Špercu, Tomu Balenoviću, Jakova Blaževića i Đuru Halabarcu, koji je još 19. rujna pokušao u zatvoru samoubistvo »... na taj način, da je na prozoru svoje ćelije razbio staklo, te tim stakalom prerezao žile na desnoj ruci.« Ovaj podatak ukazuje da je Đuro Halabarec teško podnosiо batine i mučenja policije, te da je već tada više volio smrt od mučenja i zatvora. Zbog nedostatka dokaza o pripadnosti komunizma Halabarec je nakon izvjesnog vremena pušten na slobodu, te jedno kraće vrijeme miruje, da bi se onda s velikim žarom uključio u štrajkove koji su 1934, 1935. i 1936. potresali privredu Zagreba i Jugoslavije uopće. Prilikom masovnih udarnih grupa sastavljenih od vanpartijaca i omladine sa ciljem da brane štrajkaše i demonstrante od štrajkolomaca kao i od političkog fašističkog terora, Halabarec je bio jedan od rukovodilaca tih grupa u okviru grada Zagreba. U velikom štrajku kod pamučne industrije Hermanna Polacka i sinova Halabarec je sa štrajkaškom stražom sprečavao štrajkolome da uđu u tvornicu i tako upropaste štrajk.⁶ Naime, još u 1934. Komunistička partija Jugoslavije je prebrodila unutarnju krizu i dobrim dijelom uvrstila svoje redove. U Zagrebu je bio izabran Mjesni komitet i formirana četiri rajonska komiteta, a počele su djelovati i skojevske organizacije, pa je to bilo presudno za doношење odluke Centralnog komiteta KPJ da sjedište Zemaljskog biroa locira u Zagrebu, a član tog biroa bio je već spomenuti poznanik Halabarcu Ivan Tomanić.

Tokom 1935. komunisti su još više ojačali svoje pozicije u Mjesnom međustrukovnom odboru URSSJ-a, a osobito u Oblasnom odboru Saveza građevinskih radnika koji je djelovao u okviru tog sindikata, te je poveden niz tarifnih i štrajkaških akcija radi poboljšanja po-

Drugovis i drugarice!

Po potpisanim organizacijama podneseno prijava za

JAVNI ŽBOR,

koji je bio sazvat za nedelju dne 22. decembra o. g., nije po Upravi policije u Zagrebu uzeta na znanje, već je ona svojim rešenjem Pov. br. 36.815/1935. od 19. XII. o. a.

održavanje zbora zabranila.

U Zagrebu, dne 20. decembra 1935.

За vrijeme predsjedstvenstva očjed. pred. pred. skup. županije Šibenik. u Zagrebu:
Sarajevo Šibenskih radnika Jugoslavije
Sarajevo kojim je pre. radnika Jugoslavije
Sarajevo matičnih radnika Jugoslavije
Ustje hrvatskih radnika Jugoslavije

Organizacioni odbijci između predstava u Zagrebu i ujedinjeni novac monopolskih i ne-monopolskih zemalja Jugoslavije

Na Organizaciji između Njenog nadležitostnog područja OSRSJ:
Narve građevnih radnika na Jugoslaviju
Narve sportskih saradnika Kralj. Jugoslavije

Obavijest da je zagrebačka policija zabranila

ložaja radnika, čije su nadnica tokom velike svjetske krize opale i do 40%, jer prestanak krize nije automatski značio i poboljšanje položaja radnika, već se za svaku povišenje zarada trebalo boriti preko sindikata. Zbog agrarne prenapučenosti selu u Hrvatskoj pritisak na radna mjesta u Zagrebu bio je vrlo velik usprkos slabijoj konjunkturi, a nekvalificirani, priučeni i slaboplaćeni radnici prve generacije zapošljavani su svugdje gdje je to omogućavao proizvodni proces, djelujući na formiranje nadnica svih vrsta radnika. Velika nezaposlenost uvjetovala je veliko siromaštvo radničke klase. Repovi pred radničkim kuhinjama gdje su se dijelili srotinjski obroci bili su dugi i do stotinu metara, a vlasti su u nedovoljnoj mjeri organizirale javne radeve gdje bi nezaposleni mogli doći do zarade. Komunisti – stavljući se na čelo pokreta masa – organizirali su 15. siječnja 1935. demonstracije nezaposlenih radnika pred Banskim palaćom u Gornjem gradu, a bilo je i drugih pojava koje su upozoravale na zaoštrenje klasne i socijalne suprotnosti i potrebu radikalnijih i brižnih promjena. Strajkovi i tarifni pokreti postaju ofenzivni, i preko njih radništvo traži potpunu primjenu Zakona o zaštiti radnika od 14. lipnja 1922. tj. punu slobodu sindikalnog organiziranja, sklapanje kolektivnih ugovora s utvrđenim rasponima plaća, slobodnu proslavu Prvog maja i drugo. U 1935. godini radnička klasa Zagreba vodila je 33 strajka od kojih su dva bila građevinska.⁷ Kod većine ovih strajkova organizirane su radničke straže i strajkaške kuhinje, što je potvrđivalo odlučnost strajkaša da izbori bolje uslove rada. Prema sjećanju Mirka Vanića, Halabarec je učestvovao u strajku radnika zagrebačkih tvornica papira koji je vođen od 15. kolovoza do 24. rujna 1935. godine. Socijaldemokrati – videći da ovaj strajk vode komunisti iz URSSJ-a – pokušali su ih maknuti iz vodstva, pa je u prostorijama Građevne zadruge radnika i namještenuka u Haulikovoj ulici došlo do razračunavanja, te je tom prilikom Halabarec, obučen u zimski kaput usprkos ljetu, zadavao udarce i »... kad je njega tko udario po kaputu, letjela je prašina na sve strane, ali koga je on dohvatio taj se više nije digao tako brzo.«⁸

Krajem lipnja 1935. godine formirana je u Beogradu vlast Milana Stojadinovića. Usprkos najavi demokratskih reformi uoči izbora, ishitreno Stojadinovićevo šurovanje s fašističkim zemljama i sklapanje trgovinskih ugovora na bazi klijiringa ukazivalo je na nadolazeću fašističku opasnost, pa je zamisao osnivanja antifašističke narodne fronte, koju su komunisti najavili na plenarnoj sjednici CK KPJ u Splitu 9. i 10. lipnja 1935. prihvaćena i nešto kasnije realizirana. U jesen 1935. stigle su u zemlju i odluke Politbiroa CK KPJ o zadacima KPJ poslije Sedmog kongresa Komunističke internacionale. U tom materijalu naglašena je borba protiv diktature, a platforma Fronte narodne slobode stavila je u žigu svog programa zahtjeve za poboljšanje položaja radnika i radnog seljaštva i osiguranje u slučaju nezaposlenosti.⁹ Boreći se za neposredne potrebe radnika, komunisti su već tokom 1935. uspjeli osvojiti većinu URSSJ-ovih sindikata u Zagrebu, pa su i brojčano ojačali utječući sve direktnije na ponašanje i ekonomске borbe radnika.

Neposredno prije demonstracije na kojoj je Đuro Halabarec pucao u žandara Ratajca, Mjesna konferencija Komunističke partije Zagreba održala je 6. listopada 1935. sastanak na kojem je naglašena potreba još živjile aktivnosti u masama i suprotstavljanje fašističkim metodama. Jedan komunista, koji je diskutirao pod pseudonimom Tot rekao je: »RSO (tj. revolucionarna sindi-

ДРЖАВЛЕНСКА

у земљи са руке Светог Стевана даје
златна прстена, дно златно нарук-
чице уочињавача и
једно агатне
мајкине је
брзе

узени са руке Светог Стевана даје

златна прстена, дно златно нарук-
чице уочињавача и

ОСУЂЕНИ ПО ЗАНОУ О ЗАШТИТИ ЈАВНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Пресудом Држavnog судa, изда-
ног 13. јуна 1936. г. осуђена су због чланства и пропаганде комуниста по Закону о за-
штити јавне безбедности и порет-
ка у држави следећа лица:

Свијет, Јан Јованимир Јосипин, градски чиновник из Загреба, на
казну од 5 година робije и 5 година

на губитака часних права.

Халабарец Џуро, пољ. Томе, рад-
ник из Загребa, поред чланства у
комunističkim „Образованим чет-
вртима“ и пропаганде комуниста, што
је 17. јануара 1936. г. у Загребу из-
вршио убиство под стражаром Ра-
таја Радомира у покушају ван
стражара Бобића Петра по казни
смртве земљем:

Зиданишев Михаило Јакоба, рођен
у Држави, Сред Црне, мајчинор
у хотелу „Палас“ у Загребу, на
казну од 2 године робije и 2 године

на губитака часних права.

Ванић Марко пољ. Луко, бранар
ски помоћник на Сиску, на казну
од 3 године робije и 3 године

на губитака часних права.

Кораски Петар Милоја, пекарски
помоћник из Превешта, општине

Мечевчани, Сред Костравина, на

казну од 1 године робije и 1 године

на губитака часних права.

Кривак Тедор Агиле, ремаркар
обрtnik из Загребa, на 3 године ро-
бije i 3 године губитaka часних

права.

Obavijest Politike od 14. VI. 1936. o presudi optuženima.

kalna opozicija) grupe borbenih radnika treba da se svuda stvaraju, upozorivši da bi akciju besposlenih trebao voditi Mjesni komitet. Iz diskusije na ovom sa-
stanku vidljivo je, da je nedostatak partijskih instrukto-
ra doveo do vrlo slabog ideoološkog rada među radnicima i komunistima, jer su od 140 aktivnih članova Partije 120 bili fizički radnici, a po brojnosti građevinari su bili na trećem mjestu. Naglašena je i nova opasnost ob-
navljanjem rada Hrvatskog radničkog saveza (HRS-a) kao radničke organizacije Mačekove Hrvatske seljačke stranke. Izjava Mačeka članovima HRS-a iz Oroslavija, gdje je radila velika tekstilna tvornica, da će svakog tko neće ući u HRS smatrati izdajicom hrvatskog naroda ukazivala je na agresivnu i nimalo sporazumašku politiku ove stranke među radnicima. Ivan Brijaček Panta iz Saveza tekstilaca istaknuo je na istom sastanku da će se borba između komunista i HRS-ovaca i zaoštiti, pa da se tamo »gdje oni navaljuju na klasne organizacije (...) treba boriti svim sredstvima.«¹⁰ Težak položaj komunista, koji su ilegalnim uslovima trebali djelovati u radništvu, kraj još neizgrađene takte i u očekivanju oštřih sukoba s neprijateljski raspoloženim snagama vlade i suradnji nesklonog vodstva HRS-a, morao je ostaviti trag na radu komunista i skojevac. U svojim

sjećanjima Vanić ističe da se ne sjeća na čiju su inicijativu formirane udarne grupe sastavljene od komunista i njihova simpatizera, ali da one nisu trebale imati napadački već obrambeni karakter, te da stoga i nisu trebale biti opskrbljene oružjem.¹¹ Halabarec je predvodio jednu takovu grupu.

Sto se desilo onog sudbonosnog dana kada je Halabarec pucao na policajca? Jedna grupa postolarskih radnika došla je 17. siječnja 1936. pred Bansku upravu na Radićevu trgu, te je predala svoju predstavku tražeći zaštitu od načina poslovanja tvornice cipela Bata u Borovu. Naime, ovaj češki industrijalac izgradio je kraj Vukovara tvornicu u kojoj je krajnjom racionalizacijom i eksploatacijom radnika proizvodio cipele ispod cijene zanatske proizvodnje cipela, pa su postolarski i obućarski obrtnici, ne mogavši izdržati ovu konkureniju, počeli masovno zatravarati svoje radnje i otpuštati radnike koji se više nigdje nisu mogli zaposliti. Nakon predaje predstavke radnici su se spustili Tomićevom ulicom kraj uspinjače u Ilicu, a odatle na Barthouov trg (danas Cvjetni, prije Preradovićev). Ovdje se ova skupina radnika spojila s radnicima, koji su se na poziv komunista počeli okupljati na ovom trgu već u deset sati ujutro u želji da zahtjevi radnika dobiju jaču podršku. Policija, obavještena da su u centru grada izbile demonstracije, kamionima je prebačena u okolinu trga s namjerom da opkoli radnike. Žandari su pendrecima napala nenaoružane i goloruke radnike koji su tražili kruha, ogrijeva i više slobode. Pod naletom policije radnici su se počeli osipati u manje grupe i pružati otpor žandarima. Jedan je uhapsio dva takova radnika i poveo ih prema upravi policije kroz Bogovićevu ulicu, ali su okupljeni radnici, među kojima i Halabarec, zahtjevali da se uhapšenici oslobole. U to je naišao stražar Franjo Ratajec, te je povicima i kundakom rastjerivao radnike. Halabarec – uzrujan i isprovociran ovi postupkom – i u želji da zaštititi uhapšene, izgubio je kontrolu nad svojim ponašanjem, te je revolverom browning 6,35 zapucao prema Ratajcu, koji se srušio na zemlju upravo pred elektrotehničkom trgovinom Josipa Paspe. Pogoden u vrat, Ratajec se opet pridigao, prešao par koraka i opet se srušio kod brijačkog salona Žestić. U međuvremenu Halabarec je pobegao prema Preradovićevu ulici, ali ga je pred Rukavinom slastičarnicom (danас se tu prodaje kruh) zaustavio policajac Petar Bobić i zatražio legitimaciju. Halabarec se nije htio odazvati ovom pozivu, pa ga je Bobić natjerao da uđe u vežu kuće broj 5, gdje je Halabarec pružio otpor i ispalio prema Bobiću metak. Teško ranjen Bobić je pao, a Halabarec je potrcao Preradovićevom ulicom, te se, došavši do raskrsća Preradovićeve i ulice kraljice Marije, sklonio u kuću broj 12 u ulici Kraljice Marije vidjevši da mu ususret dolazi jedan policajac. Naime, dežurni policajac na raskrsću Savo Poštić bio je upozoren od dvojice biciklista što se desilo u Bogovićevoj ulici, pa kad je opazio ulazak nepoznatog čovjeka u kuću broj 12, krenuo je za njim. Halabarec se pokušao skloniti u jedan stan na prvom katu, ali ga kuharica J. N. nije htjela pustiti u stan, te je bježao prema tavanu. Poštić je slijedio trag i došavši na tavan primijetio »jedno lice koje se je pritajilo da spava«, te ga je uhapsio i stavio mu na ruke lisice, iako Halabarec u tom trenutku više nije bio naoružan, jer je bacio revolver kroz tavanski prozorčić u dvorište kuće broj 14. Sutradan su ga policijski organi pronašli i eksperțizom dra Miloslavića utvrđili da je iz njega pucano na Ratajca i Bobića.¹²

U toku cijele noći od 17/18. pa sve do 20. siječnja 1936. Halabarec je mučen i doslovce »peglan pgleom« od policijskog pristava Šopreka i drugih istražitelja. Čupali su mu i nokte, pa je pod užasnim mučenjima, pritišnjem ekspertizom o mecima i oslabljen gladu, priznao da je dva puta pucao. Policija je silom htjela da Halabarec prizna da su članovi udarnih grupa s popisa koji je pronašla u obodu Halabarčeva šešira komunisti, jer je željela komunističku organizaciju prikazati kao terorističku organizaciju protiv koje treba ustati sav demokratski svijet.¹³

Ova tendencija dolazi do izražaja i u člancima koji govore o hapšenju. Poslije vijesti u trećem izdanju zagrebačkih **Novosti** od 22. siječnja 1936. naglašava se u četvrtom izdanju: »Priznanjem Gjure Halabarca policija nije još završila svoju istragu u toj stvari. Za koji dan, nadamo se, da će biti prilike da donešemo potanje izvještaje, jer će se tada istraga završiti u cijelosti.« Ovo svoje obećanje policija je doista i ispunila objavivši u **Novostima** od 25. siječnja 1936. članak »Otkrivena komunistička organizacija »Udarna grupa«. U ovom napisu se navodi da je Halabarec kao član udarne grupe dobio od vodstva svoje organizacije revolver s narednjem da ubije jednog bivšeg druga na koga da je pala sumnja, da je prešao u protivnički tabor. Namjerno prikazivanje komunista kao terotista imalo je za cilj da se radnici koji su se kolebali između URSSJ-ovih i HRS-ovih sindikata opredijele za ove posljednje kao neopasne za postojeći kapitalistički poredak i miroljubive, jer je radnička klasa koja je preživjela prvi svjetski rat, još uvjek bila živi svjedok užasa rata te je težila za mirom. U istom članku se navodi da je u vezi s Halabarcem zatvoreno 26 lica »za koja je utvrđeno da su bili članovi tajnih komunističkih organizacija«, udarnih grupa i ravnoskih komiteta koji da nose naziv »Karl Marks« (I. rajon), »Lenjin« (II. rajon), »Vorošilov« (III. rajon) i »Georgij Dimitrov« (IV. rajon).¹⁴ Treba istaknuti da Halabarčev slučaj i hapšenja nemaju vezu s provalom Zemaljskog biroa KPJ, kada je zbog slučajnog hapšenja sekretara Đorda Mitrovića uhapšeno krajem 1935. i na početku 1936. oko 240 komunista, ali i to da su vlasti nastojale silom razbiti partijsku organizaciju, jer je pojava većeg broja letaka poslije demonstracije nezaposlenih ukazivala na jačanje komunističke aktivnosti, a ministar unutrašnjih poslova Korošec koristio se metodama Hitlerove policije dopuštajući pojačanu aktivnost profاشističkih, HRS-ovskih i križarskih organizacija.¹⁵

Suđenje članovima udarnih grupa Đure Halabarca, činovnika Zvonimira Svetličića Bore (Pula, 25. III 1901), magazionera u hotelu »Palace« Mihajla Zidanšeka (Dramlje, 19. IX. 1909), bravarskog radnika Mirka Vanića Mede (Sisak, 6. V. 1908), bravara Mirka Simenića (Kostanjevec, 15. XII. 1912), pekarskog pomoćnika Petra Korasića (Kostajnica, 10. X 1907), zidarskog pomoćnika Mirka Dužanca (Marija Bistrica, 4. VII. 1908), Franje Žica (Aleksandrovo-Malinska, 22. VII. 1906), rezbarskog radnika Teodora Krivaka (Budimpešta, 25. I. 1900), zlatarskog pomoćnika Nikole Jančića (Zagreb, 25. XI. 1911) i brijačkog pomoćnika Stjepana Goluba Bahona (Zagreb, 8. VIII. 1907) održano je iza zatvorenih vrata.

Simenić, Dužanec, Žic, Jančić i Golub nakon suđenja koje je trajalo od 8. do 14. lipnja 1936. oslobođeni su zbog nedostatka dokaza. Korasić je osuđen na jednu, Zidanšek na dvije, Vanić na tri, Svetličić na pet godina robije, a Đuro Halabarec na smrt vješanjem. Relativno

I SVIJU
DINITE SE!

BORBA

List Radnika i Seljaka iz Zemlja Jugoslavije u Kanadi

Price 3 cents.

Toronto, Ont., Thursday July 2nd, 1936.

NAEST NORANDA MAJNERA

mki Protest Hiljada Mora Spasi

NINA
OPET

ELIF
biti pri-
na iz-
sta
u bogate
30 mi-
ta

— I odes-
ges, je ju-
dralna vla-
a provin-
cijsko snje-
vade za
radništva.
člubeno da
čiši za 10
mjeseci
ra
ra relif, će
ledja po-
vinčijalne
a snižen-
lade.
ovo snižen-
mi bespo-
braća. O

člubnosti
ma uspije-
lja bes-
ben osav-
ve onko-
bita, fede-
će utro-
igradnju
majners-
i radnja-
ko fele-
de, t. j.

čati pris-
poma, i za
više ne-

SEI 12.

Montreal Predvodi u Borbi!

SILNE PROTESTNE AK- CIJE U ZEMLJI

Demonstracija za slo-
bodu Halabareca u
Beogradu i diljem
zemlje

Hrvatski Narod u borbi pro-
tiv četničkih bandi; 2
ubijema

EOGRAD, Srbija. — Čim se
saznalo za presudu kojom je osu-
đen na smrt hrvatski antifašista
Djuro Halabarec, u mnogim mje-
stima u Jugoslaviji, došlo je do
velikih otvorenih manifestacija p-
rotiv ove zločinačke preude. Ta-
ko je u Beogradu jedna grupa in-
družnika i studenata, njih preko 500
na broju, energično demonstrirala
na trgu Slobode protiv presudu
i protiv fašističke vlade Stj-
adinovića. Sa svih strana orili su
se polici: "na slobodu s Halab-
arem", "tražimo opfu amnestiju"

Kada je policija stigla na mje-
sto demonstracija, demonstranata
nije više bilo. Međutim, u isto
vrijeme demonstracije su se po-
javile u drugim beogradskim kvar-
tovinama, ali ni ovoga puta poli-
ciji nije pušlo za rukom da uhap-
si jednog demonstranta.

Slične demonstracije protiv te
zločinačke osude provedene su dil-
jem Jugoslavije. Ogorčenje naroda
da protiv zvještava težima sve
naglijie nastje.

Hrvatski Narod u borbi protiv

"četnika".

U selu Isku, pokraj Karlovača,
došlo je do kravog sukoba izme-
đu stanovnika sela i grupa lju-
di koji su bili osuđeni na do-
stajce u vezi sa "četnicima". Na-

Svjetsko javno mišljenje potreseno i ogre-
no smrtnom osudom u vatškog radnik
Halabarca, i dan je skim terorom

PONUTRIMO DELEGA- CIJU KONZULU!

Ujedinjeni is ljenici
Montreala iznose 7.
jula zahtjeve pred
konzula

Bolni vapaj braće u domo-
vini, zove nas u pomoći!
Aktujmo danas!

Montreal, Que. 29. juna. — Rad-
ničko domljeo iz zemalja Jugos-
lavije u Montrealu, saslušavši vi-
jest o vatu divljeg terora koji je
ponovo poplavio zemlje Jugosla-
vije, vaatio se je i zaključio da
na vlasti pošalje jednu protestnu
rezoluciju, sa kojom će zahtje-
vi pustanje na slobodu na smit
osudjenog hrvatskog radnika Ha-
labareca, da se prestane sa re-
terom i ubistvima i da vladin pre-
stavnik u ovoj zemlji ne dozvoli
depotaciju dvojice utamničenih
Noranda majnera.

Na sastanku su prisustvovani
prestavnici slijedećih iseljeničkih
organizacija: HRSP, Klub, H. B.
Z., Glanci H. S. S., Srpski P.
Klub, ugarač K. R. O. L., te Žen-
ska Sekcija.

Na sastanku je riješeno da će
delegacija sastavljena od pre-
stavnika svih iseljeničkih organiza-
acija izći pred konzul na 7. ju-
la.

I odnici će mu slijedće zahtjeve:

1. — Da se ne izdu putnice ili
ako su više izdane da ih se ponisti,

za depotačiju dvojice utamničenih
Noranda majnera: M. Tirsila i
Šulentić, te da se depotačija
sprejeti.

2. — Da beogradska vlada se
jeste ponisti osudu sa kojom je

PRIJEVOD GORNJE PETICIJE U CIJELOSTI GLASI:

"Sa dubokim uzbudnjem saznajemo osudu na smrt
antifašista Djure Halabarca. U ime francuskog javnog
mišljenja, mi apeliramo na vaše osjećaje pravice i huma-
nitarnosti, da slična kazna ne bude izvršena. Mi tražimo
da ponistiš tu kaznu i da Halabarca uputite redovnim
sudovima koji će mu dozvoliti da dokaze svoju nevinost,
i t. d."

Ova predstavka uručena je Princu Pavlu. Pored to-
ga, veliki broj protesta upućen je također i od strane raz-
nih organizacija sa stotine hiljada članova.

Međunarodna peticija za pomilovanje Halabarca
objavljena u kanadskoj Borbi.

male kazne članovima udarnih grupa rezultat su vrlo vješte obrane beogradskog advokata Bore Prodanovića koji je na napadajući državnog tužioca parirao izjavama da se učešće optuženih u demonstracijama i sindikalnim akcijama može opravdati položajem radničke klase, uz istovremeno dokazivanje programa i taktike Komunističke partije koja da je protivna individualnim terorističkim akcijama.¹⁶

Halabarec je bio optužen za više krivičnih djela po Zakonu o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi.¹⁷ Optužuje ga se da je organizirao obrambene čete; da je širio komunističku literaturu, te da je Teodoru Krivaku do 1935. brošuru »Što i kako da se radi«, koja sadrži ideje koje podržavaju stabilnost i jedinstvo države; da je 1934. i 1935. držao u stanu štambilje koje je izradio Krivak. Štambilji su nosili potpise »Dole fašizam«, »Mi dolazimo«, »Živjela Sovjetska Hrvatska« i »Tvornice radnicima, zemlja seljacima« i imali su kao amblem petokraku. Zatim, da je krv za smrt Ratajca 17. siječnja 1936. te ranjavanje stražara Bobića. Halabarec je imao za branitelja Mihajla Paića, koji ga je savjetovao da negira sve, izuzev rada na osnivanju Narodnog fronta slobode po uzoru na Francusku, i neka tvrdi da su mu štambilji podmetnuti, te neka iznese pojedinosti o strahovitim mučenjima koje je nad njim izvršeno na policiji u vrijeme istrage. Međutim, kontradiktorne izjave optuženih, pa i samog Halabarcu kojega Krivak tereti da mu je govorio o konspirativnom radu prema brošuri »Što i kako da se radi«, a Halabarec izjavljuje da je gotovo nepisem, kao i mijenjanje izjave o revolveru na glavnom pretersu u odnosu na istragu 21. travnja 1936. sve su više usmjeravale pažnju sudaca prema Halabarcu. Najteže ga je teretio radnik F. S. izjavom da je čovjek sa sivim šeširom – a takav je posjedovao Halabarec – »iskiočio iz gomile, jurnuo do jednog stražara i u trku izvukao revolver iz džepa, te iz neposredne blizine ispalio hitac na stražara iza njegovih leđa.«

Prema sjećanju suoptuženog Vanića Halabarec se jučački držao kod čitanja presude kojom je osuđen na smrt i isplatu odštete od 5.000 dinara stražaru Bobiću za pretrpljene bolove. Ustao je i povikao: »Živjela Partija, živio Sovjetski Savez«. Tako se rastao od svojih drugova, jer je bio smješten u zasebnu sobu, dok su ostali čekali na otpremu u Sremsku Mitrovicu ili puštanje na slobodu. Vanić se u svojim poslijeratnim sjećanjima sjetio i da je »Đuro čitavu tu noć pjevao »Internacionalu« i druge revolucionarne pjesme. Mi smo dugo u noć čuli i demonstracije, koje je organizirala Partija u Beogradu za ukidanje smrte kazne, kojom je suđen drug Halabarec. Kasnije sam čuo, da je drug Halabarec i pod samim vješalima uzvikivao parolu »Neka živi KPJ« i pjevao Internacionalu.«¹⁸

No time ovaj slučaj, o kojem je u **Politici** od 14. lipnja izašla samo mala vijest na šestoj stranici, nije bio završen. Studenti Beogradskog univerziteta, radnička omladina i napredni građani Beograda u više su mahova ponovno zahtijevali pretvaranje Halabarčeve smrte u vremensku kaznu.¹⁹ No manje se znade da su se i naši iseljenici u prekoceanskim zemljama uključili u borbu za Halabarčev život. Već 25. lipnja 1936. **Borba**, kanadski list jugoslavenskih radnika i seljaka koji je izlazio u Toronto pod uredništvom Ede Jardasa, donosi vijest o osudi Halabarcu s opisom cijelog događaja i s pozivom »Spriječimo smaknuće hrvatskog radnika Halabaca! Podignimo smjesta gromki glas protesta! Brzo aktovanje ga još može spasiti iz krvničkih ruku diktatora!« Utvrdila sam da je informacija objavljena u novina-

ma dobijena od Centralnog patronata KPJ u Parizu, pa su je vjerojatno objavili i ostali progresivno orientirani listovi jugoslavenskih iseljenika. Uzimajući gorljivo u zaštitu Halabarca **Borba** piše: »8. juna Đuro Halabarec je izveden pred Državni sud za zaštitu države u Beogradu, s još 30 drugih radnika. Suđenje je trajalo tri dana. I kako ovaj ilegalni sud sudi ne po stvarnim dokazima, već po samom raportu policije, to je isti Đuro Halabarec osuđen na smrt vješanjem. Međutim hrvatski radnik Đuro Halabarec nije kriv za ubojstvo stražara. Njegov nazivi zločin nije ničim dokazan, ali je beogradsko diktatorstvo htjelo njegovu glavu po svaku cijenu, jer je u Đuru imala svog odlučnog protivnika. Otuda, ova škandalozna presuda nije ništa drugo nego obijesna osveta uperena ne samo na Đuru Halabarca, nego na čitavu radničku klasu Jugoslavije i na cijeli Hrvatski Narod.« (podvukla MKD).

Borba je objavila 2. srpnja 1936. i peticiju francuske napredne inteligencije. Ona je upućena na regenta Pava i jedan njen dio u prijevodu glasi: »Sa dubokim uzbuđenjem saznamjemo osudu na smrt osuđenog Đure Halabarca. U ime francuskog javnog mišljenja mi apeliramo na vaše osjećaje pravice i humanosti, da ova kazna ne bude izvršena. Mi tražimo da poništite tu kaznu i da Halabarca uputite redovnim sudovima koji će mu dozvoliti da dokaže svoju nevinost.« Predstavku je potpisalo mnogo uglednih ljudi među kojima i potpredsjednik Lige za prava čovjeka, predsjednik Komiteta antifašista, predsjednik Internacionalnog udruženja pravnika, tajnik Crvene pomoći Francuske, predsjednik Radikalne socijalističke stranke, član CK KP Francuske, tajnik Udržuženja starih ratnih republikanaca, tajnik Lige za zaštitu naroda, predsjednik Savjeta komiteta protiv rata i fašizma, sekretar Svjetskog komiteta žena protiv rata i fašizma. Među potpisnicima peticije ima i profesora Sorbone, pisaca, advokata i drugih uglednih ljudi. U **Borbi** od 1. rujna 1936. objavljeno je Svetišićev pismo, koje se uspjelo prokrijumčariti iz zatvora. O suočenju s Halabarcem Svetišić je pisao da su ga odveli u sobu »gdje je na podu ležao neki čovjek koji nije davao znakove života, bio je prekrit sa kaputom. Tu mi je rečeno da će sada vidjeti Halabarcu i odgnuti s kaput sa toga čovjeka. Dulje vremena sam stajao dok ga nisam prepoznao, jer mu je lice odavalо užasan izgled i bilo oblikeno krvlju, držao sam da je mrtav. Jedan od prisutnih agenata pristupi mi sa riječima: »Ne plaši se nije mrtav, jer mi takve zvijeri kao što ste ti i on, i sve komuniste, ne ubijamo odjedared.« A broju od 10. rujna 1936. **Borba** je objavila »Slava Đuri Halabarcu! Đuro Halabarec je mrtav«, osuđujući da je osuđa izvršena 25. kolovoza 1936. usprkos protestu pošteneih i naprednih ljudi i organizacijama u Jugoslaviji i inostranstvu. Nije koristila ni intervencija kanadskog konzula Milivoja Naumovića kojemu su na njegovu intervenciju jugoslavenske vlasti odgovorile da je Halabarec osuđen po redovnom Sudu za zaštitu države i da je osuđa donesena u uobičajenom postupku. Tako je propao još jedan pokušaj Međunarodnog komiteta za amnestiju političkih kažnjenika u Jugoslaviji, čije je središte bilo u Parizu i čija delegacija ni u ljetu 1935. nije uspjela doći do jugoslavenske vlade u Beogradu, iako su se u njoj nalazili istaknuti intelektualci i borci za ljudska prava iz čitava svijeta.²⁰

Teško je pola stoljeća nakon Halabarčeve smrti pisati o njemu, utoliko više što se Komunistička partija u onom vremenu odricala onih koji su se služili metoda kojima se poslužio Halabarec. U veljačkom broju li-

sta CK KPJ **Proleter** Komitet se ograđuje od Halabara, jer »Oni (tj. Korošec i Stojadinović, opaska MKD) se pozivaju jedino na slučaj ubistva jednog policajca u Zagrebu. Naša partija je odmah izjavila da se solidariše sa borom besposlenih radnika, ali da osuđuje anarchističke postupke takove vrste. Mi osuđujemo taj postupak, jer je on štetan za interes radničkog pokreta i naše partije.« Ipak Halabarec je ostao u sjećanju nekih starih zagrebačkih komunista kao čovjek goleme hrabrosti u obrani interesa radnika, te ga se kao takovog prijeća i Međimurac Blaž Mesarić, sekretar industrijskog rajona i član Mjesnog komiteta KPH Zagreb na početku rata.²¹ Pronašla sam i pismo Užičanina Petra Nogola Maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu, pisano iz Karlović Vari krajem 1964. Petar je bio s Halabarcom na Adi Ciganlji u vremenu od Halabarećeve presude do smrti, te se sjeća njegove hrabrosti i pjevanja Internacionale usprkos okova kojima je bio vezan. U pismu moli Tita da mu se – budući da živi u Čehoslovačkoj – pošalje Halabarećeva slika, jer je »bio s njim u njegovim najtežim danim života, a bilo mi ga žao i zavolio sam ga kao brata.«²² Ovo pismo – pisano gotovo 30 godina nakon Halabarećeve smrti od čovjeka koji je živio u tuđini, i

koji je – kako se vidi iz pisma – već gotovo zaboravio naš jezik, ukazuje na našu obavezu da iz tame zaborava izvučemo ovu ličnost i da pokušamo objasniti njen poнаšanje.

Halabarec zaslužuje da se o njemu piše ne samo sto ga što je iz Koprivničkog Ivana, već i zbog njegove velike hrabrosti, koja ga je odredila da bude jedan od organizatora obrambenih radničkih grupa koje su preteća udarnih grupa u drugom svjetskom ratu u Zagrebu i drugim gradovima. Obraimbene radničke grupe bile su organizirane po svim pravilima vojne vještine i kao i grupe 1941. bile su pod vodstvom Komunističke partije koja je preko njih pripremala komuniste i skojevce za oružanu borbu i revoluciju. Udarne grupe koje su početkom okupacije likvidirale policijske prokazivače Tiljka i Mayerholda potvrđile su nužnost i opravdanost individualne oružane akcije kada druge metode zakazuju, i kada se neke stvari mogu riješiti samo na taj način. Stoga i Đuru Halabarcu treba uvrstiti u plejadu najhrabrijih, među one koje je Maksim Gorki još 1894. godine alegorijski opisao u pjesmi o burevesniku i koji su voljeli živjeti burno i kratko nego ropski i s ranjenom dušom.

BILJEŠKE

1. Komunistička partija Jugoslavije 1919–1941. Izabrani dokumenti, Zagreb 1959, 51.
2. **Proleter**, februar 1936.: Teror vlade Stojadinović – Korošec.
3. Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (dalje: AIHRPH), zbirka sudovi (ZB-S), 37/304-a 19; Marija Šentić, Narcisa Lengel-Krizman, Revolucionarni Zagreb. Kronologija, Zagreb 1979, 47–48.
4. Ivan Krndelj bio je istaknuti partijski i sindikalni funkcijonjer, koji je od 1922. do kraja 1928. djelovao u Zagrebu i okolini (Enciklopedija Jugoslavije, 5, 1962, 426). Ivan Tomanić (Zagreb, 24. III. 1893–1936) bio je od 1923. tajnik Saveza građevinskih radnika Jugoslavije, te zastupnik u gradskoj općini, od 1925. izabran na listi radničko-seljačkog bloka. U 1929. bio je član Mjesnog komiteta KPJ Zagreb. Tomanić je više puta zatvaran, a 1933. je osuđen na tri godine robojice, gdje su njegovo zdravstveno stanje toliko pogoršalo da je 1936. umro od tuberkuloze, a Proleter je u srpskomjaku objavio bilješku o njegovoj smrti.
5. AIHRPH, ZB-S-37/304.
6. Ivan Božičević, Dva strajka tektstilaca, Beograd 1952.
7. Bosiljka Janjatović, Zapisnik Mjesne konferencije KPJ u Zagrebu 6. listopada 1935. – Časopis za suvremenu povijest, 3/1985, 140.
8. AIHRPH, XIX, 41 – sjećanje Mirka Vanića.
9. Po Zakonu o socijalnom osiguranju radnika iz 1921. trebalo je u roku od pet godina provesti i osiguranje za slučaj nezaposlenosti, starosti i smrti. Smatrajući, da će ovo osiguranje suviše opteriti fondove socijalnog osiguranja, koji su dobrim dijelom korišteni u investicijske građevinske svrhe, socijaldemokrati u upravi Središnjeg ureda za osiguranje radnika otezali su donošenjem ovog osiguranja zbog čega je bila ugrožena egzistencija velikog broja nezaposlenih i ostarjelih radnika.
10. B. Janjatović, Zapisnik, n.dj., 138, 147, 150, 153, 156–7, 159.
11. Zadatke članova grupe objasnio je na jednom sastanku Slavko Kaurić (v. bilj. 8.). Vanić nije znao tko je dao direktivu za formiranje obrambenih radničkih četa. Međutim njih je dao CK SKJ negdje u jesen 1934., i na ovom je radio i Josip Broz (Marko).
12. Bilj. 8 i 16.
13. AIHRPH, Memoarska grada (MG), 44/III–19., Vanic Mirko, Članovi udarnih grupa u akciji i na suđu.
14. Nešto kasnije je formirani i peti trešnjevački rajon.
15. Povijest SKJ, Beograd 1985, 141–2. Detalje o provali Zemaljskog biroa v. Marković, Ristović, n.dj., 330–331.
16. AIHRPH, MG, 44/III–19 – sjećanja Vanica.
17. Arhiv CK SKJ u Beogradu, Državni sud za zaštitu države, dosije 9/1936. presuda Halabarcu.
18. Bilj. 8 i 16.
19. Marković, Ristović, Politička suđenja, n.dj., 883.
20. Slobodna reč. Nezavisno glasilo naprednih srpskih radnika, New York – Pittsburgh – Čikago, 4. IX. 1935. Delegacija je vraćena s granice ne obavivši posao.
21. Izjava B. Mesarića autorici ovog rada.
22. AIHRPH, zbirka XIX, 41 – Halabarec.